

Тетяна Марчук,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

<https://orcid.org/0000-0001-9108-4913>

м. Івано-Франківськ, Україна

Ксенія Лисак,

асистент кафедри англійської філології,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

<https://orcid.org/0000-0001-7199-5402>

м. Івано-Франківськ, Україна

**Лінгвостилістичні засоби вираження ідіостилю
Марини Левицької в оригіналі та перекладі (на матеріалі
роману «Коротка історія тракторів по-українськи»)**

**Linguistic and stylistic means of expressing the idiodystyle
of Marina Lewycka in the original and translation
(based on the novel “A Short History of Tractors in Ukrainian”)**

***Анотація.** У статті досліджено засоби вираження індивідуально-го стилю Марини Левицької в оригіналі та перекладі на матеріалі роману «Коротка історія тракторів по-українськи». Вслід за Н. Болотновою, С. Єрмоленком та В. Виноградовим у роботі проаналізовано поняття «ідіостиль», «індивідуальний стиль» та «ідіолект»; за основу взято трактування індивідуального стилю як складної, але структурно поєднуваної та внутрішньо зв'язаної системи специфічних мовностилістичних засобів і форм словесно-творчого вираження, притаманних текстовій діяльності певного автора. У статті зазначено, що, під час аналізу індивідуального стилю автора під комунікативно-когнітивним кутом зору важливим є не стільки відтворення лінгвістичних знань автора як спосіб передачі його світогляду, у цьому зв'язку важливим складником перекладу є вміння перекладача ретранслювати думку автора та донести ідею сказаного героєм.*

Роман «Коротка історія тракторів по-українськи» рясніє метафорами, епітетами, порівняннями, іронією та антитезою. Під час відтворення цих стилістичних засобів перекладач Олекса Негребецький застосовував різні способи їх перекладу з метою досягнення адекватності. Так, метафору було відтворено за допомогою перекладу, що ґрунтується на тому ж образі, заснованому на іншому схожому образі та дослівному перекладі. Епітети було передано за допомогою еквівалентів, трансформації перестановки, трансформації лексичної та граматичної заміни, опущення для

уникнення тавтології. Порівняння було відтворено за допомогою еквівалентів, лексичних замінів, граматичних замінів. Також було використано трансформацію перестановки та описовий переклад.

Ключові слова: ідіостиль, індивідуальний стиль, стилістичні засоби, художній переклад, відтворення метафори.

Summary. *The article explores the means of expressing the individual style of Maryna Lewycka in the original and translation on the basis of the novel "A Short History of Tractors in Ukrainian". Following N. Bolotnova, S. Yermolenko and V. Vinogradov, the concept of idiostyle, individual style and idiolect is analysed in the work; the interpretation of individual style as a complex but structurally combined and internally connected system of specific linguistic and stylistic means of verbal creative expression is taken as a basis. The article notes that when analyzing the author's individual style from a communicative-cognitive point of view, the importance is not given to the author's linguistic knowledge, but the way he transmits his worldview, in this regard, an important component of translation is the ability of the translator to relay the author's opinion and convey the idea of what the hero said.*

The novel "A Short History of Tractors in Ukrainian" is full of metaphors, epithets, comparisons, irony and antithesis. When reproducing these stylistic means, the translator Oleksa Negrebetsky used different methods of their translation in order to achieve adequacy. Thus, metaphors were reproduced through a translation based on the same image, a translation based on another similar image, and a literal translation. Epithets were conveyed by means of equivalent, permutation transformations, lexical and grammatical substitutions and omissions to avoid a tautology. Comparisons were reproduced by means of equivalent, lexical substitutions, and grammatical substitutions. Permutation transformation and descriptive translation were also used.

Key words: *idiostyle, individual style, stylistic means, artistic translation, reproduction of metaphor.*

Вступ. Художній текст є унікальною можливістю автора продемонструвати свій багатий словниковий запас, неординарність побудови речень та майстерність подання ідеї твору. Художній переклад, своєю чергою, трактується як особливий вид перекладу, який має на меті не лише передати зміст твору, а й відобразити думки і почуття автора прозового або поетичного першотвору. Прагнучи відтворити ідіостиль автора, перекладач повинен не лише зберегти всю палітру стилістичних та лексичних засобів твору, а передати їх індивідуально-авторське вираження, правильно ретранслюючи настрої та емоцій, хід думок автора. Під час аналізу художніх текстів у перекладі дослідники нерідко стикаються з переплетенням двох індивідуальних стилів: автора та перекладача, звідси випливає необхідність вивчення способів та засобів передачі індивідуального стилю автора перекладачем. Маючи на меті всебічне вивчення мови художньої літератури, аналіз особливостей ідіостилу автора, лексико-

семантичних і лексико-стилістичних його трансформацій, які виникають під час перекладу текстів художньої літератури з англійської мови на українську, набуває особливої актуальності.

Тож мета статті – проаналізувати лінгвостилістичні засоби вираження ідіостилю Марини Левицької в оригіналі та перекладі. Дослідження здійснено на матеріалі роману *A Short History of Tractors in Ukrainian*, який побачив світ у 2005 р.

Методологія та методи дослідження. Ідіостиль є невід’ємною частиною стилістичного та лінгвістичного аналізу тексту. Методологія дослідження індивідуального стилю виділяє: системно-структурний, естетично-маркований, образно-композиційний, комунікативно-когнітивний, адресно-діяльнісний та функціонально-домінантний підходи до аналізу ідіостилю як елементу стилістичної структури художнього тексту.

Основу системно-структурного підходу становить аналіз своєрідного способу мислення автора художнього твору (М. Брандес, В. Виноградов, В. Григор’єв, В. Кухаренко, Л. Новіков). Ідіостиль автора за цим підходом розглядається як система певних ознак, притаманних письменнику. Під час аналізу художнього тексту всі специфічні засоби вираження особистості, притаманні автору, згруповуються в єдину систему. При цьому відбувається певне накладання, адже мовні стилі нерідко комбінуються з художніми жанрами та стилістично забарвленими мовними засобами. Поєднання літературного жанру та особливого стилю письменника зумовлює певну новизну, яку і досліджує системно-структурний метод.

Естетично-маркований підхід, свою чергою, пов’язаний значною мірою з виражальними засобами, які формують індивідуальність авторського методу написання творів, оскільки естетичне сприйняття світу автором формує його стиль та є інструментом для створення нового художнього витвору. На думку Б. Ларіна [5], авторський стиль можна вирізнити на основі естетики мови: підбір слів, систематизація художніх засобів, стилістичне забарвлення тексту формують індивідуально-естетичний стиль автора.

Н. Болотнова вважає, що ідіостиль особистості автора, що проявляється в текстовій діяльності в процесі спілкування, відображає мовну культуру, тип мислення, тезаурус, домінуючий характер спілкування, специфіку пізнавального відношення до висловлюваного [1, с. 15–21].

В основі комунікативно-когнітивного методу лежить вивчення лінгвістичного явища через розумові процеси і дії, тому під час аналізу індивідуального стилю автора важливим є не використання лінгвістичних знань автора, а його спосіб передачі свого світогляду.

А під час перекладу важливим складником є вміння ретранслювати думку автора та донести ідею твору так, як це зробив письменник.

Виклад основного матеріалу дослідження. На позначення особистих характеристик автора, мовця чи навіть журналіста сучасна мовознавча наука використовує синонімічні терміни «ідіостиль», «ідіолект» та «індивідуальний стиль», трактуючи їх як «сукупність мовно-виразових засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших» [4, с. 653]. Проте тотожними вважаються лише ідіостиль та індивідуальний стиль, оскільки ідіостиль – це лише коротка форма літературного терміна «індивідуальний стиль», що означає систему змістовних і формальних лінгвістичних характеристик, притаманних творам певного автора. А під ідіолектом розуміють специфічні мовленнєві особливості певного носія мови, нерідко трактуючи ідіолект як основний складник індивідуального стилю.

У дослідженнях Н. Болотнової ідіостиль розглядається як система асоціативно-сміслових полів, які характеризують когнітивний рівень мовної особистості [1, с. 4]. В. Самохіна наголошує на необхідності врахування «соціально-історичних, національних, індивідуально-психологічних і морально-етичних норм, особливостей людини, її світосприйняття, знань про світ» [9, с. 15] у дослідженні ідіостилію.

Більшість дослідників трактує поняття індивідуального стилю вслід за В. Виноградовим як складну, але структурно поєднану та внутрішньо зв'язану систему специфічних мовностилістичних засобів і форм словесного творчого вираження, притаманних текстовій діяльності певного автора [3, с. 85]. Дослідник зазначає, що ідіостиль передбачає індивідуально авторську кореляцію використання різноманітних мовних засобів у нових функціях, залежний від лінгвістичного смаку письменника своєрідний відбір цих засобів, індивідуальний синтез форм мовного вираження і плану змісту.

У творчому доробку британської письменниці українського походження Марини Левицької знаходимо декілька романів, тематично дотичних до українських реалій. «Коротка історія тракторів по-українськи» (2005 р.) – сатиричний роман, написаний у жанрі чорного гумору, в якому розповідається про історію та побут українських емігрантів у Англії. Роман став бестселером і здобув низку літературних нагород: премію Вудгауза (Bollinger Everyman Wodehouse Prize) на Хейському фестивалі, нагороду Вейвертон-Гуд-Рід 2005/6 (Waverton Good Read Award) та був номінований на премію «Оранж» (Orange Broadband Prize for Fiction). Попри те, що роман перекладено на більше ніж сорок мов, включно з голландською, норвезькою,

шведською, португальською та іншими мовами, єдиний український переклад твору авторства Олекси Негребецького з'явився значно пізніше оригіналу, аж у 2013 р. Літературознавці пов'язують цей факт із підкреслено вульгарним образом головної героїні роману емігрантки Валентини, яка приїздить у Сполучене Королівство з єдиним прагненням – вийти заміж за багатого британця, забезпечивши, таким чином, безтурботне життя для себе та свого сина-підлітка. Марина Левицька зображає Валентину яскравою та колоритною молодою жінкою, яка намагається обдурити та виманити все майно у старого вдівця, поки той, засліплений спокусливими формами українки, не чує аргументованих переконань власних дочок. Гротескність образу Валентини досягається низкою стилістичних засобів, які вдало ілюструють усі протилежності її характеру.

Спочатку проаналізуємо особливості творення та відтворення метафор, використаних під час зображення українки. У прикладі *Her name is Valentina, he tells me. But she is more like Venus. Botticelli's Venus rising from waves* [11, с. 5]. // Її звали Валентина, – каже він мені. – Проте вона більше схожа на Венеру. Венера Боттічеллі, що здіймається з хвиль [6, с. 5] для перекладу метафори було застосовано метафору з основою на тому ж образі: *Botticelli's Venus* – Венера Боттічеллі.

Eyes wide set, golden brown like syrup, and outlined in black Cleopatra lines that flick up at the corners [11, с. 6] // Далеко розставлені очі, золотисто-карі, наче патока, і підмальовані, як у Клеопатри, чорними лініями, що задираються в куточках [6, с. 6]. Метафору було передано за допомогою створення порівняння яке основане на тому ж самому образі: *black Cleopatra lines* – підмальовані, як у Клеопатри, чорними лініями.

Переклад метафори пов'язаний із вирішенням низки лінгвістичних, літературознавчих, культурологічних, філософських і навіть психологічних проблем. Необхідність правильного підходу до вивчення способів перекладу метафори зумовлена важливістю адекватної передачі образної інформації і відтворення стилістичного ефекту вихідного тексту в перекладі. Передача метафоричності та своєрідності тексту вимагає ретельного аналізу авторських мовних засобів і композиційної структури твору, підбору прийомів перекладу для передачі не тільки змісту твору, а й особливостей авторського стилю тексту.

Аналізуючи способи відтворення ідіостилю М. Левицької під час перекладі, доцільно розглянути метафори: *I keep my voice steady, but rage burns in my heart, surprises.* [11, с. 35] // Я намагаюся говорити рівним голосом, але вогонь люті розгорається в моєму серці [6, с. 35].

У ході відтворення метафору *rage burns in my heart* було перебудовано, проте використовується метафора, яка ґрунтується на тому ж самому образі, що й метафора оригіналу: *rage burns in my heart – вогонь люті розгорається в моєму серці*.

Знаходимо й інші способи перекладу метафори, так, у прикладі *My father's voice, quavery with excitement, crackles down the line* [11 с. 76] метафору перекладу було відтворено еквівалентною метафорою оригіналу: *my father's voice ... crackles – голос мого батька... потріскує*.

Перекладач нерідко використовує дослівний метод перекладу метафори з метою глибшого її розуміння читачем: *painted doll – розфарбована лялька, randy old beast – старий хтивий звір, how sweet – this last late flowering of love – яке ж солодке це останнє цвітіння любові, the rubbery accoutrements of death – гумове спорядження смерті*.

Отже, у романі «Коротка історія тракторів по-українськи» оригінально-авторські метафори було відтворено перекладачем за допомогою еквіваленту або дослівного перекладу, за допомогою словосполучення, яке базується на тому ж самому чи іншому образі.

Важливим складником індивідуального стилю М. Левицької виступають епітети. Тож розглянемо, які трансформації було застосовано в ході перекладу епітетів. *I modulate my voice carefully, to conceal any signs of disapproval, like a worldly-wise adult dealing with a love-struck adolescent* [11 с. 47] // Я старанно вибираю слова, щоб приховати будь-які ознаки несхвалення, як навчена досвідом доросла людина, яка розмовляє із закоханим підлітком [6, с. 47].

У прикладі епітет *worldly-wise* було відтворено за допомогою трансформації лексичної та граматичної заміни: так, прикметник *worldly-wise* було відтворено за допомогою словосполучення прикметник + іменник: *навчена досвідом*. Також значення епітету було замінене за допомогою трансформації лексичної заміни.

For good measure, I take away Father's home-made paisley-extended nightshirt and buy him a normal pair of pyjamas [11, с. 312] // Для більшої переконливості я забираю у батька його саморобну нічну сорочку зі строкатим малюнком і купую йому нормальну піжаму [6, с. 312].

Під час перекладу було застосовано трансформацію перестановки з огляду на те, що порядок компонентів речення було змінено. Також було застосовано трансформацію модуляції – *paisley-extended – зі строкатим малюнком*. Таким чином, сенс епітету було розвинено під час перекладу.

Just at that moment, Valentina emerges from the house. Although it is June, and the weather is warm, she is wearing a huge pinch-waisted wide-shouldered fur coat, which she wraps around herself with her hands in the pockets, movie-star style. She has grown so fat that the coat hardly meets in the middle [11, с. 157] // Якраз у цей момент із дому виходить

Валентина. Незважаючи на те що зараз червень і погода тепла, на ній надіта величезна шуба з поясом на талії, яку вона закутує навколо себе, засунувши руки в кишені, як кінозірка. Вона так розтовстіла, що шуба майже не сходиться на ній [6, с. 157].

У прикладі для опису одягу Валентини та її вигляду було застосовано епітет *a huge pinch-waisted wide-shouldered fur coat* – величезна шуба з поясом на талії. Так, епітет *huge* було передано за допомогою еквіваленту – величезна. Епітети *pinch-waisted* було відтворено за допомогою описового перекладу, тоді як епітет *wide-shouldered* було опущено. Інший епітет було передано за допомогою порівняння: *movie-star style* – як кінозірка. Так, було застосовано трансформацію граматичної заміни (прикметник *movie-star* було замінено іменником «кінозірка») та опущення елемента *style*. Трансформацію граматичної заміни було застосовано і під час перекладу епітету *has grown so fat* – розтовстіла. Так, сполучення було відтворене за допомогою дієслова.

Порівняння – важливий компонент індивідуального стилю автора. У творі М. Левицької *A Short History of Tractors in Ukrainian* порівняння використовуються в значній кількості. Розглянемо приклади їх перекладу: *her voice snaps like ice* [11, с. 213] // її голос ламається, як лід [6, с. 231]. У прикладі порівняння було передане за допомогою еквіваленту: *like ice* – як лід.

All bitter and twisted like a snake with jaundice [11, с. 156] // Усе це було гірко і звивалося, як змія підколодна [6, с. 157]. Під час перекладу спостерігається використання лексичної заміни: *a snake with jaundice* – змія підколодна.

And the sky blue-blue, and cornfields like a sheet of gold stretching as far as eye could see [11, с. 24] // І небо синє-синє, і кукурудзяні поля, немов золотий лист, що тягнеться до самого горизонту [6, с. 24]. У ході перекладу порівняння було застосовано трансформацію перестановки: *like a sheet of gold* – немов золотий лист. Так, порядок слів було змінено в українському варіанті з огляду на граматичні та синтаксичні відмінності української та англійської мов.

Ocheretko, by the way, was a very remarkable type with sweeping moustaches and eyes black like coal [11, с. 57] // До речі, Очеретко був дуже примітним типом із широкими вусами і чорними, як вугілля, очами [6, с. 57]. Як і в попередньому прикладі, у ході перекладу порівняння було застосовано трансформацію перестановки: *eyes black like coal* – чорними, як вугілля, очами.

У прикладі *on the skating rink she glided like a queen* // вона бездоганно ковзала на ковзанці було застосовано трансформацію описового перекладу. Так, сутність порівняння *like a queen* було описано за допомогою епітету: *бездоганно*. При цьому образність виразу було втрачено.

У прикладі *the engine of the Rolls-Royce purrs as contentedly as a big cat* // двигун «Роллс-Ройса» бурчить задоволено, як велика кішка було застосовано еквівалентний переклад *as a big cat* – як велика кішка.

У прикладі *She yanks up her t-shirt top to display those ferocious breasts bursting like twin warheads out of an underwired, ribbon-strapped, lycra-panelled, lace-trimmed green satin rocket-launcher of a bra* [11, с. 98] // Вона задирає свою футболку, щоб показати ці люті груди, що вириваються, як дві боеголовки, з ліфчика на кісточках, перев'язаного стрічкою, обшитого лайкрою і обробленого мереживом зеленого атласу [6, с. 99] порівняння було відтворено за допомогою еквіваленту: *ferocious breasts bursting like twin warheads* – люті груди, що вириваються, як дві боеголовки.

Тож, Марина Левицька вживає увесь спектр стилістичних засобів у романі, під час відтворення яких перекладач Олекса Негребецький застосовував різні способи їх перекладу з метою досягнення адекватності. Зокрема, метафори та епітети були відтворені за допомогою перекладу, що ґрунтується на тому ж образі, перекладі заснованому на іншому схожому образі, та дослівному перекладі, також за допомогою еквівалентів, трансформації перестановки, трансформації лексичної та грамагічної заміни, опущення задля уникнення тавтології.

Особливим елементом вираження ідіостилю Марини Левицької виступають вставні компоненти. А. Бондарко, В. Адмоні, Д. Парамонова тлумачать вставний компонент як спеціалізований засіб вираження суб'єктивно-модальних значень. Н. Валгіна у праці «Теорія тексту» називає модальність «найважливішим елементом текстобудови та текстосприйняття» [2, с. 157], який склеює всі одиниці тексту в єдине змістове та структурне ціле. Дослідниця також звертає увагу на розгалуження суб'єктивної модальності, що визначає відношення мовця до висловлювання, та об'єктивної, що виражає відношення висловлювання до дійсності.

Аналізований роман рясніє вставними конструкціями, які Марина Левицька використовує на позначення суб'єктивно-модальних значень. Зокрема, значення впевненості репрезентується конструкціями: *I believe, I must confess ma I must say*, які використовуються для ствердження власної думки, репрезентації сильної позиції промовця, для підсилення позиції впевненості. Також знаходимо численні використання конструкцій *of course, really, I know, in fact, obviously, no doubt* – використовуються для репрезентації впевненості промовця у своїх словах, підтвердження їх достовірності, підсилення та ствердження очевидності тих чи інших фактів.

Таким чином, можна зробити висновок, що вставні конструкції, застосовані автором у творі, передають різні за характером модальні

відтінки значення, що варіюються від найвищого ступеня впевненості – безсумнівності – до найвищого ступеня невпевненості – можливості, гіпотетичності щодо достовірності змісту переданої їм інформації.

Висновки з дослідження. У статті на основі сучасних досліджень понять «ідіостиль», «індивідуальний стиль», «ідіолект» проаналізовано індивідуальний стиль Марини Левицької. Аналіз роману «Коротка історія тракторів по-українськи» дав змогу виокремити низку стилістичних фігур, характерних для творчої манери британської письменниці, а аналіз їх відтворення українською мовою дав змогу простежити шляхи відтворення ідіостилю Марини Левицької українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болотнова Н.С. Коммуникативная стилистика текста: словарь-тезаурус. Москва : Флинта ; Наука, 2009. 384 с.
2. Валгина Н.С. Теория текста. Москва : Новая волна, 2003. 202 с.
3. Виноградов В.В. О языке художественной литературы Москва : Гослитиздат, 1959. 654 с.
4. Єрмоленко С.Я. Українська мова : енциклопедія Київ : Укр. енциклопедія, 2004. 675 с.
5. Ларин Б.А. Эстетика слова и язык писателя : избранные статьи. Ленинград : Худож. лит., 1974. 288 с.
6. Левицька М. Коротка історія тракторів по-українськи / пер. з англ. О. Негребецького. Київ : Темпора, 2013, 312 с.
7. Мещеряков В. Модальность текста. *Филологические науки*. 2001. № 4. С. 99–105.
8. Орехова Е. Субъективная модальность высказывания: форма, семантика, функции : монография. Москва : МГОУ, 2011.
9. Самохина В.А. Современная англоязычная шутка : монография. Харьков : ХНУ, 2008.
10. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor. Cambridge University Press, 1992. 246 p.
11. Lewycka Marina A Short History of Tractors. Penguin Group, 2005. 326.
12. Ortony A. Metaphor and Thought. Cambridge University Press, 1993. 196 p.